

Р.к. Ш, 31

А 84

О. АРНАУТОВ

**МИКОЛА
КОЛЯДА**

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО „МИСТЕЦТВО“
КИЇВ • 1936 • ХАРКІВ



7
BUSA

Державна орденна Трудового
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР імені КПРС





Микола Терентійович Коляда

СР

Ш 31
А 84

О. АРНАУТОВ

МИКОЛА
КОЛЯДА
ЖИТТЯ І ТВОРЧИСТЬ

КОРОТКИЙ НАРИС

2191622

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО „МИСТЕЦТВО“
КИЇВ • 1936 • ХАРКІВ

ЗІЗ (ЗУК) 7-81 Коляда М.Т. 4,0

Державна ордена Трудового
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР імені КПРС



30 липня 1935 року в горах Кавказа, підіймаючись на неприступні висоти Ужбінського плато, трагічно загинув молодий український композитор Микола Терентійович Коляда.

В особі Коляди радянське музичне мистецтво України втратило одного з своїх найталановитіших представників. На жаль, зараз ми маємо ще дуже обмежені відомості про життя і творчість Коляди. Перед українськими музикознавцями стоїть завдання — пильно і сумлінно зібрати весь матеріал про цього виключно обдарованого музиканта.

М. Т. Коляда народився 4 квітня 1907 року в селі Березівці Прилуцької волості на Полтавщині. Батьки Миколи Коляди — селяни-бідняки. Батько

його Терентій Коляда все життя був батраком великого місцевого поміщика і кіннозаводчика Триханівського. Там же в робітничому бараку садиби Триханівського він і жив.

Терентій Коляда належав до тієї передової частини селянської бідноти, яка в роки Жовтневої революції із зброєю в руках виступала проти своїх гнобителів. У своєму селі Терентій Коляда був організатором комнезаму. Коли в роки громадянської війни село опинилося в руках петлюрівських бандитів, Терентія заарештували, йому загрожував розстріл, і тільки завдяки допомозі сільських друзів він урятувався від лютої розправи. Року 1919 Терентій Коляда вступив добровольцем до Червоної армії і був убитий в боях на Південному фронті.

Мати Миколи Коляди народилася під Москвою в селі Дубровках. Батьки її були кустарі-іконописці. У 1906 році вона познайомилася в Дубровках з Терентієм Колядою, який приїжджав туди з дорученням Триханівського, і поїхала разом з ним на Україну. Після смерті чоловіка вона залишилася одна з чотирма синами. Старшим із них був Микола, якому тоді було дванадцять років.

Музичні здібності Микола успадкував від батька. Батько його і дід відомі були на селі як великі любителі і знавці співів. Вечорами на вулиці вони завжди були заспівачами, коли

молодь збиралася співати пісні. Крім того, обидва вони трохи грали на скрипці. Батько навчив Миколу співати й грати на скрипці.

У панських горницях маєтку Триханівського стояв рояль, на якому поміщик дозволяв іноді грати маленькому Колі, що вславився на селі своїми музичними здібностями. Хлопчик швидко і точно підбирав за слухом знайомі йому мелодії українських народних пісень. В роки революції, коли маєток пана Триханівського разом з землею перейшов у власність селян, з панської вітальні рояль було перенесено до селянського клубу. Тут ним безроздільно заволодів Микола. Цілі дні він проводив, замкнувшись в клубі, біля рояля. До цього періоду, як розказує мати, належать його перші спроби імпровізації.

У своєму рідному селі Миколу Коляду вважали кращим музикантом. Молодь, яка влаштовувала в селянському клубі вечірки, різні свята, завжди запрошувала Колю пограти на роялі або на скрипці. Сім'я Коляди в той час жила настільки бідно, що на всіх чотирьох синів була лише одна пара чобіт. І, як згадують, бували випадки, коли молоді товариші, що запрошували Миколу пограти на вечірках, позичали йому чоботи, бо Миколі ні в чому було вийти з дому.

Тринадцяти років М. Коляда вступив до комсомолу. В осередку він був наймолодшим комсо-

мольцем. Товариші, які пам'ятають Миколу в ті роки, згадують, що, не зважаючи на свою молодість, він був одним з найактивніших і найпередовіших комсомольців, які з честю виконували складні завдання комсомольської роботи на селі в той час.

Грамоті М. Коляда навчився в сільській школі. „Учився завжди на п'ятірках“, — оповідає мати. Це був хлопчик з невтомною жагою знання. Мати згадує: „І ще що в нього було, — це пристрасть до читання“. У великій пригоді йому стала бібліотека пана Триханівського, яку забрали до селянського клубу. Щодо розвитку його музичних здібностей, то ще шести років він намагався складати музику. Мати розказує: „Ось він бачив картину „Іван царевич“; після цього Микола грає і говорить — „Слухайте — це ліс шумить, а це вовк скаче“.

У школі великий вплив на музичний розвиток Миколи зробив учитель Лисенко, організатор і член партійного осередку села Березівки. В роки громадянської війни Лисенко загинув у боротьбі з петлюрівським бандитським охвістям. Лисенка на селі пам'ятають як великого любителя співів, збирача народних пісень і організатора сільських хорів. У шкільному хорі Микола був найздібнішим співаком. Часом він заміняв Лисенка, диригуючи замість нього. Учитель Лисенко не міг не звер-

нути уваги на виключні музичні здібності Коляди і, випускаючи свого любимого учня з школи, щиро радив йому обрати музику своєю спеціальністю.

Проте, мати Коляди спочатку скептично і навіть з деякою непевністю поставилася до бажання Миколи їхати до міста вчитися музиці. Вона розказує з цього приводу такі подробиці: „Я ніколи не хотіла, щоб він учився музиці і наполягала на тому, щоб Коля поїхав до Полтави вчитися в технікумі. До Полтави він поїхав, склав там іспит і мав повернутись додому, але в нього не було на дорогу грошей. Їдучи додому на буфері вагона, Микола покалічив собі ногу і не міг повернутися до Полтави, залишився в селі.

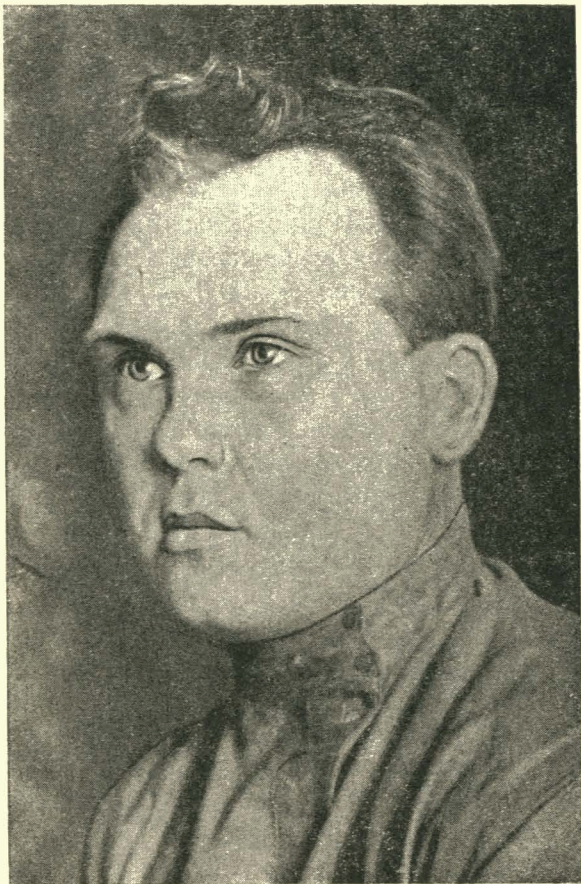
У наступному році комсомольській осередок звернув увагу на здібності Миколи й відрядив його до Ромен. На Миколі була полотняна сорочка, він був босий і три дні майже нічого не їв. Коли він добився до професора, той подумав, що хлопець п'яний. Микола заплакав і сказав, що він три дні нічого не їв. Професор дав йому їсти, а потім спробував його музичні здібності і сказав, що треба неодмінно вчитися музиці“.

У серпні 1923 року Микола Коляда поїхав до Харкова для вступу в музичний заклад. Музичних знань у нього, звичайно, ніяких не було. Він тільки трохи знав нотну грамоту, яку викладав

йому в школі учитель Лисенко. Однак, завдяки виключним музичним даним, Коляду прийняли на підготовчий відділ Музичного інституту.

Спочатку Коляда навчався під керівництвом професора І. І. Чернова. Це був представник академічної музичної школи і до визначення музичних даних своїх учнів підходив трохи вузько, спираючись на традиційні критерії. Коляда, з його цілком своєрідним музичним смаком, з його тягінням до ладовості, зумовленим широким знанням і любов'ю до народних пісень, зробив на Чернова враження не дуже здібної людини; і Чернов, після першого року навчання з Колядою, дав про нього надзвичайно суху й негативну характеристику.

Честь відкриття таланту Коляди випала на долю професора С. С. Богатирьова. Під його керівництвом Коляда почав швидко й інтенсивно рости. С. С. Богатирьов одразу ж зрозумів, що деяка непокірливість його учня, деякий опір традиційним музичним формам, несприйняття їх заховують у собі джерело своєрідної музичної обдарованості, риси якої почали одразу ж виявлятися у перших боязких творчих спробах Коляди. С. С. Богатирьов, керуючи навчанням Коляди, не тільки не затискував свого учня в установлені музичні канони, а, навпаки, всіма способами сприяв розвитку його оригінального обдаровання.



М. Т. Коляда

У рукописах і чорнових зшитках Коляди ми знаходимо його учнівські хорали, гармонічні задачі, виконані ним у той період, і навіть в цих учнівських роботах уже помітна деяка своєрідність його музичного мислення.

Загальний музичний розвиток Коляди в перші роки учби був, звичайно, низький. Це примушувало його вчитися, працювати над собою з винятковою настирливістю. Цілі дні, а іноді й ночі він просиджував за роялем, за книгою. Товариші, що жили з Колядою у студентському гуртожитку, розказують про його виняткову настирливість і посидючість. Від рояля його не можна було відірвати. З надзвичайною жагою він вбирав у себе музичні знання, з винятковою допитливістю намагався проникнути в складний, невідомий і одночасно прекрасний і привабливий світ звуків. У цьому світі все для нього було нове. Кожне нове відкрите ним музичне явище, чи то яскравий музичний образ із класичних партитур, чи то незвичайні гармонічні барви, створені в процесі імпровізаційних шукань, надовго приковували його увагу. Він годинами заглиблювався в свою знахідку, повторював її багато разів, шукав шляхів її дальшого природного розвитку, дальших можливих сполучень. Улюблені музичні п'єси Коляда одразу виучував напам'ять, грав їх кожного дня, а часом і кілька разів на день. Коли вивчена

п'еса втрачала для нього красу новини, її місце заступала нова, завжди складніша і глибша.

Перші більш-менш закінчені твори, звичайно, ще дуже слабкі, учнівські, недосконалі, належать, очевидно, до 1924 року. В архіві Коляди є ряд дрібних творів, датованих 1924 роком. Це дві-три народних пісні, кілька дрібних фортепіанних п'ес, два-три романси.

Уже в цих дуже скромних, невибагливих творах ми натрапляємо елементи своєрідного музичного стилю Коляди. Для ранніх дрібних п'ес Коляди, як пізніше для більшої частини достиглих його творів, типовими є народно-пісенні інтонації, тяжіння до квінтових і особливо квартових співставлень та ряд інших рис.

У початкуючих композиторів помітне догматичне, некритичне ставлення до формальних вимог теорії. Це виявляється у деякому формалізмі, в пануванні музичного матеріалу над автором. У Коляди в перших же його п'есах маємо певні творчі задуми, при чому тематика його творів ясно говорить про ідейне спрямування автора.

Народні мотиви в його творах цілком ясно виявилися уже в той час, коли Коляда тільки почав опановувати мистецтво композитора. Це видно з його п'еси, що зветься „Із бандури“.

Коли взяти до уваги, що перші його п'еси написані юнаком, який недавно приїхав із села

і ледве рік вчився в музичній школі, становиться цілком очевидним, що в даному випадку ми маємо справу з дуже значним музично-творчим обдарованням.

Зовнішній вигляд Коляди можна було б дуже скупо охарактеризувати такими рисами: кремезний, широкоплечий хлопець, велика кругла голова, прикрашена вінком кучерявого волосся, широке, вилицювате лице, невеликий, трохи кирпатий ніс, живі, гострі сірі очі, великий випуклий відкритий лоб з помітними гульками над бровами. Одягнений був Коляда по-студентському скромно: біла сорочка на випуск, захисного кольору штани, обмотки, чорні черевики.

На перший погляд Коляда справляв враження людини мовчазної і трохи замкненої. Однак, ці риси не були йому властиві. Справді ж, це була дуже товариська, чуйна людина.

Моя перша зустріч відбулася при таких обставинах: Коляда сидів за інструментом, щось награвав; як з'ясувалося далі, він розповідав своєму знайомому музикантові Житомирському, що дисонуюче сполучення сприймається ним в тональності соль-мінор, як тонічний консонанс. Бажаючи підтвердити це практичним прикладом, Коляда загравав якусь свою нову п'єсу, де згаданий акорд переважав у коді. І справді, це трохи різкувате сполучення в п'єсі Коляди було надзвичайно

2191622



М. Коляда за роботою

характерним, переконливим і звучало виключно свіжо.

Грав Коляда прекрасно, хоч технічні його можливості в галузі фортепіано були незначні. Він умів примусити інструмент говорити й співати. Досягав він цього своїм надзвичайно м'яким, барвистим туше і досконалим володінням педалями.

Року 1925 Коляда захоплювався представниками



Державна ордену Трудового
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР імені КЛРС

„Могучей кучки“ (Бородіним, Мусоргським і Римським-Корсаковим). Це захоплення в основі своїй заховувало глибокий зв'язок музичного стилю Коляди з народно-пісенною творчістю. У великих основоположників російської музичної школи, Коляда знаходив підтвердження своїм музичним ідеям, які вабили його до народної пісні. Пізніше він не раз говорив, що в Римського-Корсакова, Бородіна і Мусоргського він учився черпати з народної пісні життєві соки для своєї музичної творчості.

Учився Коляда у професора С. С. Богатирьова з величезним захопленням, що переходило в справжній ентузіазм. Успіхи його були надзвичайні.

За установленою традицією, на весні кожного року студенти композиторського відділу, учні проф. Богатирьова виступали на звітних вечірках із своїми творами, написаними протягом року. Показ своїх творів на цих вечірках був першим громадським тріумфом Коляди. За визнанням усіх слухачів, педагогічного колективу і тієї частини музичної громадськості, що мала щільний зв'язок з школою, яка виховувала нові музично-творчі кадри, твори Коляди були найбільш цікавими, своєрідними й оригінальними. За перші два-три роки навчання Коляда випередив усіх своїх товаришів по інституту, в тому числі і тих, що все своє життя прожили в музичному середовищі.

В той час Коляда написав такі твори (пізніше

видані): два романси, фортепіанний прелюд, п'єсу для скрипки, увертюру для двох роялів, симфонічну сюїту на українські народні теми й ряд інших п'єс.

Закінчуючи навчальний заклад, Коляда, за програмою, повинен був дати музичний твір, написаний у сонатній формі. Він вибрав з цією метою сонату для скрипки й рояля. Соната була ним написана на матеріалі української народної пісні, при чому пісня в цьому творі не була музичним уривком, випадково внесеним до твору, не була додатковим елементом, а становила основну, всепроникливу тему. Власне кажучи, це була не народна пісня, а мелодія в стилі народної пісні. Скільки ширини, скільки простору українських степів, долин, скільки яскравих барв української природи ми знаходимо в музичному образі цього твору!

Автор цих рядків пам'ятає обставини, в яких вперше виконав сонату Коляда. Вони були організовані так званим виробничим колективом студентів-композиторів Харківського Музичного інституту. Виробничий колектив Харківського інституту, створений за типом Московського виробничого колективу композиторів, який очолювали Давиденко і Белий, значно відрізнявся від останнього. Якщо перед московським „Проколом“ стояли дуже широкі творчі завдання, які колектив розв'язував

самостійно поза всяким зв'язком з навчальним закладом, орієнтуючись на масового робітничого слухача, то Харківський виробничий колектив, власне кажучи, являв собою своєрідний семінар, що ставив собі, в основному, завдання — підвищити музичний рівень композиторів. Тут виконувались здебільша різні новинки радянської музичної творчості і почасти західно-європейської. Перед виконанням нових творів з невеличкою промовою виступав проф. С. С. Богатирьов, в якій характеризував композитора, твори якого виконувались.

Сонату Коляди на одному з засідань виробничого колективу виконував скрипач Ільевич, акомпанував автор. Твір зробив на всіх присутніх колосальне враження. Це був винятково цільний ансамбль, при чому фортепіано, завдяки виконавським даним Коляди, звучало натхненно. Виконавши сонату, Ільевич звернувся до автора її і щиро сказав: „Я глибоко вдячний вам за те, що ви дали мені право бути першим виконавцем вашого твору“.

Незабаром Коляда з своїми творами виступає на більш широкій естраді. Це були концерти з творів українських радянських композиторів, організовані за ініціативою музично-громадських організацій. У цих концертах твори Коляди робили найбільш яскраве і сильне враження. Вони

помітно відрізнялися від інших творів своєю самобутністю, яскравістю музичної мови і свіжістю задуму.

Тоді ж у пресі з'явилися перші рецензії, що відзначали творчість Коляди. Ось що пише один з рецензентів:

„Його творчість вражає своєю цілісністю, безмежною ясністю світовідчуття, бадьорістю, здоровою лірикою й об'єктивністю. Його музика кольориста, барвіста і водночас досить проста, але ніколи не примітивна. Композитор тягнє до складних звукових гармонічно-поліфонічних і ритмічних комплексів, він завжди шукає форми і часто йому тісно в звичайних рамках“. І далі в тій же рецензії читаємо: „У жодному творі ви не почувете ні натяку на ефект, на яскраву театральність. Все соковите, барвісте, завжди глибоко звучаче. Емоціональна музика Коляди змістовна, здорова, бадьора, стверджує радість буття. В той час, коли його товариші, в більшій або меншій мірі, пережили захоплення занепадницькими настроями до революційної музики, Коляда її не прийняв. І якщо говорити про впливи, то можна згадати тільки ім'я Равеля, що найбільше вплинув на творчість молодого композитора. Коляді не чужа лірика, але ніколи в ній немає й тіні підсолодження або плаксивості. Він досить об'єктивний і здоровий духом“.

На більш широку арену музично-громадського життя Коляда виходить в період 1927-28 рр. В цей час він включається в музично-громадський рух. На музичному фронті в той час існувала тільки одна музично-громадська організація — Всеукраїнське Товариство Революційних Музикантів— „ВУТОРМ“.

В 1928 році Коляда вступає до ВУТОРМ'у, але скоро переконується, що ця організація не відповідає ні його політичним запитам, як комсомольця, ні його творчим шуканням, як молодого українського композитора. З групою товаришів, молодих музикантів (Борисов, Дашевський, Богданов та ін.) Коляда в тому ж році організовано виходить із ВУТОРМ'у і створює нову музично-громадську організацію — Асоціацію Революційних Композиторів України — „АРКУ“. Проте і ця організація, утворена з невизначеним ідейним спрямуванням, швидко виявляється маложиттєвою. Як оповідають учасники АРКУ, збори цього товариства звичайно перетворювалися на різноголосий хор, в якому кожний виконував таку партію, яка йому більше була до душі. Ні ідейної, ні творчої платформи розроблено не було. Композитори, що намагалися створити таке об'єднання, яке могло б відповісти на принципіальні питання радянського музичного мистецтва, в АРКУ цього не знайшли.

Року 1929 Коляда, разом з групою товаришів

музикантів, з якими він устиг зблизитися у ВУТОРМ'і і в АРКУ, створює Асоціацію Пролетарських Музикантів України — „АПМУ“. Робота в цій організації глибоко захоплює його і забирає всю його громадську й творчу енергію. Працю в Асоціації Коляда поєднував з активною комсомольською роботою. Всю свою музично-громадську діяльність він підкорював завданням, які ставила перед ним партія, ставив комсомол.

У згадані нами роки особисте життя Коляди складалося таким чином. Після вступу до інституту він, як син незаможника, дістав стипендію і ліжко в гуртожитку. Коли ж через рік виявилося його надзвичайне обдаровання, Наркомос забезпечив його підвищеною стипендією імені Франка.

У студентському гуртожитку, де Коляда жив до 1928 року, не було потрібних умов для творчої роботи. Доводилося писати в класах Музичного інституту, зазнаючи обмежень від вартових по інституту, які суворо стежили за черговістю використання вільного класу, бо претендентів на них було завжди багато.

З своєю дружиною А. П. Новіковою М. Коляда познайомився 1925 року в музичній школі при Музичному інституті, де він викладав перший курс гармонії, а майбутня дружина була його ученицею.

В 1927 році Коляда одружився з Новіковою А. П. і через рік, до часу народження сина, переїхав на квартиру до батьків дружини.

Необхідний для композитора інструмент—рояль Коляда одержав 1930 року на цілком пільгових умовах від УЗАП'у (Управління Захисту Авторських Прав). Трохи пізніше йому дали квартиру в Будинку учених.

Повернемося, однак, трохи назад до періоду вступу Коляди в Асоціацію Пролетарських Музикантів України. Робота в Асоціації надзвичайно захопила Коляду. Він був членом Центрального Бюра АПМУ і заступником голови, очолюючи одночасно творчий відділ Асоціації. Як керівник цього відділу, Коляда об'єднав навколо себе найбільш передову частину молодих композиторів України. Збори творчого відділу Асоціації проходили завжди надзвичайно жваво, критика творів була дуже міцною, навіть більше—трохи жорстокою, але завжди принципіальною.

В перший період свого існування АПМУ, що сформувалася на фоні досить значного ідейного хаосу в рядах музикантів, відіграла роль кристалізуючого центру, провела досить значну і небезплідну боротьбу з різними хиткими елементами в середовищі музичних працівників України.

Успіхи соціалістичного будівництва, величезне зростання культурних сил викликали розвиток

музично-громадського руху. Рамки АПМУ ставились явно тісними і загрожували перетворитися на гальмо дальшого розвитку радянської музичної творчості. Організація АПМУ була цілком своєчасно ліквідована на основі постанови ЦК ВКП(б) від 23 квітня 1932 року.

Однією з помилок АПМУ в творчих її настановах було обмеження музичної творчості деякими обов'язковими жанрами. В числі їх, на перше місце висувалася масова пісня. Це привело до того, що члени творчої майстерні АПМУ майже нічого не писали, крім так званої масової пісні.

Коляда, що разом з іншими членами АПМУ поділяв ці помилкові настанови, віддав достатню данину масовій пісні („Комсомольська“, „Магістраль“, „Антрацит“, „Пісня кочегара“ й ін.).

Основна вада, що позначилася в інших композиторів з АПМУ в далеко більшій мірі, ніж у Коляди, — це ігнорування народної пісні і навіть намагання від неї одмежуватися з тих міркувань, що „індустріальна“ пісня втрачає від внесення в неї „селянських інтонацій“.

У роки перебування Коляди в АПМУ інтерес до народної пісні в нього трохи зменшується, але народно-пісенна основа все ж продовжує панувати в його творчості. Після ліквідації АПМУ в 1932 році Коляда входить до новоствореного Оргбюра Спілки Радянських Композиторів.

В період після АПМУ і до 1935 року Коляда, натхнений постановою ЦК ВКП(б) від 23 квітня, з головою поринає в творчу роботу. Розгром українських контрреволюційних націоналістів, справжній широкий рух за народну творчість створюють Коляді надзвичайний імпульс в роботі. В цей період він працює переважно над українською народною пісню. Створені ним в цей час обробки українських народних пісень („Ой, на гору козак воду носить“, „Ой, у лісі на ялині“, „Ой, віддала мене мати“, „Зажурився чумачина“, „Ой, у мого брата“) становлять справжні шедеври в цій ділянці. Ці пісні виконують тепер з великим успіхом різні виконавці, хори і солісти.

В цей період він закінчує свій симфонічний твір, що має назву „Штурм прориву на ХТЗ партизанами“.

Нездійсненим задумом Коляди, про який він неодноразово говорив незадовго до своєї трагічної смерті, була ідея створення великого симфонічного твору, який об'єднав би ряд пісень, переважно народних, що змальовують різні типи жінок. Якщо ми розглянемо обробки українських народних пісень, які Коляда написав в останній період свого життя, то побачимо, що всі вони присвячені різним моментам життя селянки. Тут є пісні про дівчат-сиріт, про покриток, нарешті, про дівчат, які зазнають горя від життя з мачухою і т. д.



М. Коляда і С. Шиманський під час подорожі
по центр. Тянь-Шані (1929 р.)

Всі ці пісні про долю української жінки до революції Коляда думав об'єднати в один цикл, надавши йому закінченої форми відповідними зв'язуючими ланками. Як оповідав він, останньою піснею цього циклу повинна була бути пісня про щасливу жінку країни Рад.

В останній період він також фундаментально переробив свою симфонічну поему „Штурм“. За кілька місяців до загибелі Коляда повідомив друзів про те, що переробка „Штурму“ закінчена в клавирі і залишається тільки працювати над переробкою оркестрування. Однак, ознайомлення з рукописами небіжчика виявило, що переробка записана тільки в чорновику і тому майже неможливо зібрати повний перероблений клавир поеми „Штурм“.

Коляда все життя мріяв попрацювати над оперою. Це своє творче поривання він пояснював як особистим бажанням, тяжінням і симпатією до подібної музичної форми, так і глибокою упевненістю в тім, що опера стане тим видом музичного мистецтва, який вирішить питання, пов'язані з становленням радянського музичного стилю. Проте, відповідного лібретто він не міг знайти. Гіркий досвід його товаришів, що дали непогані музичні твори, які не побачили світу тільки через низьку якість лібретто, примусив його надзвичайно обережно й обачно постави-

тися до цієї сторони питання. Ряд пропонуваного йому лібретто він рішуче відхилив через їх низьку художню якість. Після довгих міркувань він прийшов до ідеї створення опери на сюжет Горького „Мати“. З цією метою він зв'язався з українським драматургом І. Кочергою, який обіцяв йому переробити повість Горького. В одному з листів до автора цих рядків, у зв'язку з наміром здійснити свій задум щодо опери, він писав так: „У Києві зараз гастролює театр Охлопкова, в репертуарі цього театру „Мати“ Горького. Пояснювати тобі більше нічого не буду, мені її потрібно бачити і, крім всього іншого, остаточно з'ясувати питання про лібретто“. Цей лист написаний улітку 1935 року, себто за кілька днів до смерті Коляди.

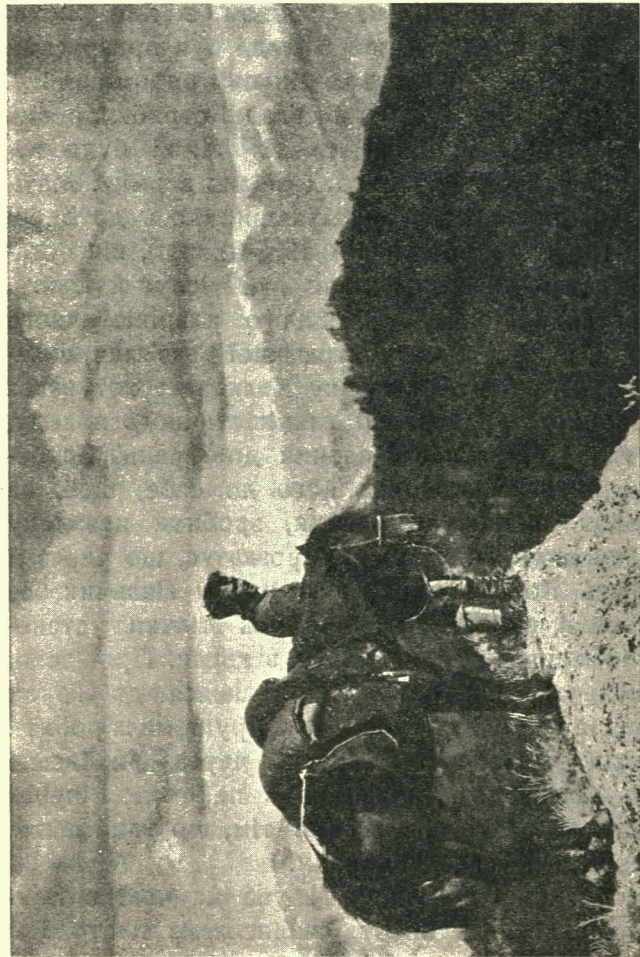
Любимою розвагою Коляди в часи дозвілля був спорт. З року-в-рік він робив екскурсії на Кавказ. В нього була дружна група альпіністів, серед яких дуже популярний у нас на Україні альпініст Франц Зауберер. Почавши дуже скромно свої альпіністичні вилазки, як учень групи альпіністів, Коляда останні роки став інструктором альпінізму і водив на неприступні схили Кавказького хребта групи початкуючих альпіністів.

Коляда був закоханий в Кавказ.

Були роки, коли він, ледве повернувшись із чергової екскурсії, починав активно готуватися

до екскурсії наступного року, дуже старанно розробляв маршрут, строки пересування, повний список потрібних припасів і, врешті, сам готував ці припаси взимку. Одне слово, він постійно був у стані підготовки до чергового альпіністичного походу. Часто говорив Коляда, що літні екскурсії на Кавказ цілком оздоровлюють його, дають йому надзвичайну зарядку для творчої роботи зимою. І в роки, коли йому чомусь не було змоги влаштувати чергового походу, він дуже нервував, не знаходив собі місця і жалівся на перевтому. Дружина розказує про цілий ряд екскурсій, зроблених Миколою в горах. В 1927 році Коляда, разом з дружиною, пройшов пішки Воєнно-Осетинську дорогу і все кавказьке узбережжя Чорного моря. Року 1928 Коляда підіймався на Ельбрус, 1929 брав участь в експедиції на Тянь-Шань, де підіймався на гору Хан-Тенґрі. В 1930 році знову був на Кавказі, 1931 року вдруге підіймався на Ельбрус, 1933 року піднявся на льодовик Цанер, пройшов перевал Дихтау, 1933 року працював як інструктор групи альпіністів у районі Нальчика. І тільки в 1934 році через перевантаженість на Одеській кінофабриці, де він писав музику до картини „Велика гра“, Коляда змушений був залишитися в місті.

Крім альпінізму, який забирав значну частину його енергії, Коляда дуже захоплювався лижним



М. Кеяда на розвідці (центральный Тянь-Шань, 1929 р.)

спортом. Товариші, що робили з ним лижні вилазки, розказують, що Коляда був прекрасним лижником і досконало володів цим видом спорту. Він умів робити великі й складні стрибки, робив великі прогулянки на лижах. Лижі були невід'ємною частиною його дозвілля взимку. Мати Коляди оповідає, що, приїхавши якимось до Березівки (це було приблизно 1930-31 рр.), він організував там лижний гурток, який існує й досі.

Обставини його останнього альпіністичного походу, який привів до трагічної розв'язки, склалися так: влітку 1935 року Коляда не готувався до великого серйозного альпіністичного походу. Він гадав виїхати в Нальчик до Франца Зауберера, який запрошував його до себе, щоб, на випадок якоїнебудь нагоди, зробити невелику гірську вилазку. Дружина розказує, що через її слабкість Коляда в цей раз їхав у Нальчик без особливої охоти, підкорюючись тільки установленій звичці — відпочивати в горах. Приїхавши в Нальчик, він одразу приєднався до групи туристів на чолі з Зауберером. Група мала робити перехід у Верхню Сванетію через Ужбінське плато. Небезпека, пов'язана з переходом через Ужбінське плато, полягає в тім, що там майже не припиняються льодопади.

Напередодні 30 липня група на чолі з Зауберером досягла висот Ужбінського плато і в

зручному пункті розташувалася на нічліг. Як свідчить акт, о четвертій годині ранку Зауберер дав сигнал до підйому. Туристи поснідали і пішли вгору правим краєм Ужбінського глетчера. Близько дев'ятої години ранку Зауберер, що йшов спереду, почув зловісний тріск вгорі, який віщував падання льоду, дав сигнал приготуватися до небезпеки. Група пригнулась, прикрила голови і відійшла від краю глетчера. Скалки льоду в цей час уже сипалися, і ударом криги в голову Коляда був убитий на місці. Решта учасників групи також постраждали, однак, усі залишилися живими. Вірьовка, яка з'єднувала альпіністів, під час обвалу порвалася, і Коляда, збитий крижиною, став зсуватися вниз по льодовику. Зауберер перший кинувся до Коляди, йому здалося в перший момент, що Коляда потерпів менше, ніж інші, тільки знепритомнів. Проте, всі спроби привести Коляду до притомності залишилися без наслідків. Акт стверджує, що Зауберер витратив над тілом потерпілого більш двох годин, і тільки коли в Коляди стали синіти пальці і він почав застигати, Зауберер переконався в його смерті. Тіло забитого було заховане в крижинах, група спустилася в найближче село Адил-Су, звідки була вислана рятувальна експедиція і одночасно надіслано сповіщення в Харків і Київ про смерть Коляди.

В короткому нарисі немає змоги дати докладну

й широку характеристику та аналіз творчості Коляди. Це завдання можна розв'язати при умові більш глибокого дослідження, при чому, однією з найпотрібніших умов до цього є збір всіх творів Коляди, що, як тепер з'ясувалося, розкидані по багатьох місцях.

Перше, про що хочеться говорити у зв'язку з аналізом творчості Коляди, це про народно-пісенну основу його творчості. Яку б п'єсу його ми не розглядали — чи то романс, чи то дрібний твір для фортепіано, чи то симфонічну сюїту або струнний квартет, ми скрізь бачимо народно-пісенну основу.

До творів цього періоду, більш раннього у творчому розвитку Коляди, належать також згадувані нами скрипкова соната, сюїта на українські теми для симфонічного оркестру і сюїта, побудована з фрагментів музичної комедії „Гаврилея“, яку Коляда писав у 1927 році.

Ця музична комедія залишилася незакінченою. Близьким місцем цієї речі є пісня одного з головних персонажів — Ганни. Дуже хороше і барвисто зроблені різні масові сцени: танці і співи. Всі ці уривки ввійшли в симфонічну сюїту № 2. Симфонічна сюїта № 1 являє собою цілком самостійний музичний твір, в якому також широко використовуються українські народні пісні, різноманітні своїм характером.



М. Коляда в горах центрального Тянь-Шаня (5500 м.)

1929-32 рр. Коляда працював в організованому на той час у Харкові театрі робітничої молоді, спочатку як один з композиторів театру, а пізніше як дирижер і завідувач музичною частиною. Залишаючи в стороні оцінку ідейно-художніх позицій Харківського ТРОМ'у в той час, позицій в певній частині вже засуджених, хочеться все ж сказати, що Харківський театр робітничої молоді у згадуваний час зумів об'єднати навколо себе талановитий радянський молодняк. Харківський театр робітничої молоді став своєрідною музичною лабораторією, в якій Коляда, разом з групою товаришів (Борисов, Богданов і Арнаутов) пробував створити музику, яка не поступається якісно перед іншими компонентами спектаклю.

За час роботи в ТРОМ'і Коляда разом з товаришами написав музику до п'єс: „Войовничі дні“, „1930 рік“ і „Ровесники п'ятирічки“. Музика до цих п'єс вигідно відрізнялася від звичайної театральної музики. Під час праці в ТРОМ'і Коляда, як композитор, безумовно дуже виріс, і ТРОМ відіграв у його творчому розвитку позитивну роль, бо сценічні образи тромівських спектаклів, які треба було втілювати в звуках, збагачували його творчість різноманітністю тематики й відповідали його мріям про створення опери. Крім того, праця в ТРОМ'і, що надзвичайно важливо, проходила весь час при безпосередньому контакті з дуже

широкою аудиторією. Кожний новий музичний твір, кожний новий музичний номер, написаний до чергового спектаклю, тут же виносився на широке обговорення всього колективу, чим створювався безпосередній контакт із слухачем.

Період участі Коляди в роботі Асоціації Пролетарських Музикантів України збігається з працею в Харківському ТРОМ'і. І в ТРОМ'і і в АПМУ Коляду критикували за те, що він, ніби на догоду красивим звучанням, жертвує динамічністю творів, жертвує мелодичною їх окресленістю. Критикували його за це і товариші з РАПМ'у — Лебедінський, Давиденко, Белий та інші, з якими Коляда познайомився в Москві в ці роки.

Ця критика, до речі сказати, досить гостра, робила на Коляду дуже значний вплив, і в цей період він робить успішні спроби подолати вплив імпресіоністів — Равеля і Дебюсі. Ця творча перебудова, безумовно, принесла йому певну користь.

Як допитливий, глибокий і вдумливий музикант, Коляда, звичайно, дуже любив і цінив музику Бетховена. Однак, справжнє розуміння і повну насолоду від бетховенських симфоній він дістав тільки в наслідок свого творчого зростання. Якщо раніше в його творчості було дуже багато елементів, які впливали з імпресіоністичного звукосприйняття та імпресіоністичного звуковтілення, то в період після 1932 року він все більше й більше

проникається значенням реалістичного музичного образу і в усіх своїх творах іде за цим принципом.

В останній період творчості Коляда написав згадану нами поему „Штурм“. Цей симфонічний твір зроблено в надзвичайно широкому монументальному плані. Вся творчість Коляди взагалі нерозривно пов'язана з боротьбою робітничого класу за побудову соціалістичного суспільства. І в поемі „Штурм“ ця ідейна основа його творчості знаходить найбільше багатостороннє і виразне втілення.

Цей твір був виконаний під час святкування XV річниці Жовтня. Першим виконанням диригував проф. Розенштейн. Вдруге виконав твір сам автор самостійно, оволодівши дирижерським мистецтвом. В цьому творі ми, безперечно, бачимо яскраві реалістичні музичні образи, надзвичайну насиченість динамічним розвитком, справжній симфонізм розвитку, достигле чуття міри, яке відрізняє в Коляді вже дуже значного майстра; підкорення окремих частин і деталей твору єдиному планові й єдиній ідеї.

Прикладом надзвичайної економності і одночасно виразності музичних засобів можуть бути його дитячі пісні, написані на конкурс, проведений Наркомосом України 1934 року, і знаменита „Партизанська пісня“, також написана до одного

з конкурсів. Всі ці пісні надзвичайно яскраві, виразні, насичені чітким внутрішнім ритмом і наспіваністю.

Розглядаючи різні компоненти музичного стилю Коляди, не можна не згадати, насамперед, про виняткову барвистість ритму його творів. Ось, наприклад, „Партизанська пісня“ з його симфонічної поеми „Штурм“. Скільки наполегливості, скільки рухливості в ритмічному рисунку цієї пісні!

В цілому ряді інших творів ми також виявляємо дуже яскравий і дотепний ритмічний рисунок. Типовою побудовою для Коляди дуже часто є такий розвиток ритмічної лінії, коли здається, що ця плавна течія раптом чимсь порушується. Порушення це набуває характеру ритмічного конфлікту, потім він досягає певного кульмінаційного пункту, а далі йде плавна ритмічна течія.

Здебільша твори Коляди надзвичайно рухомі і ця рухомість, безперечно, є в прямій залежності від великої темпераментності і життєрадісності та оптимістичності автора. Багато в ритмічному рисунку його творів такого, що змушує часом захоплено сміятися.

Мелодична сторона творів Коляди також надзвичайно барвиста і різноманітна. Для його мелодій, як ми вже згадували, дуже типові народно-пісенні інтонації, надзвичайна стислість і одно-

часно виразність лінії. Розглядаючи твори своїх товаришів, Коляда особливо багато уваги приділяв мелодичній стороні творів, при чому за основну ваду завжди вважав неекономність засобів у створенні мелодій. Сам він був дуже старанним в обробці деталей, завжди продумував кожний окремих штрих і мелодичний оборот, ніколи не становився в крикливу позу і переконував не вишуканою формою, а змістом.

Гармонічна тканина його творів завжди дивувала багатством і винахідливістю. Якщо в першій періоді його творчості ще багато було любовання прекрасними звучностями, то останні роки його життя, особливо в той період, коли він обробляв українські народні пісні,— гармонічна тканина його творів досягла максимальної виразності та суворості підкореності ритмічно-мелодичному задуму.

Слід також спинитися на структурній стороні його творів. Треба сказати, що Коляда ніколи не був на поведі канонізованої музичної форми. Форма в його творах була суворо підкорена змісту.

Нам зовсім невідома його музика до звукового фільму „Велика гра“. Цю музику він написав літом 1934 року в Одесі. А. С. Леїн, товариш Коляди, колишній співробітник Одеської кінофабрики, розказує, що музика Коляди на фабриці пройшла з великим тріумфом.

Коляда дуже часто писав музику на замовлення

театрів і інших організацій. До цієї творчої роботи він ставився також серйозно, як і до виконання своїх особистих творчих задумів. У цьому він зовсім не був подібний до багатьох своїх колег, які часто пишуть для театрів, догоджаючи смакам невибагливих режисерів, халтурну музику.

Коляда був винятково принципіальною, прямолінійною і чесною людиною. Це в однаковій мірі розуміли в ньому, як близькі його друзі, так і люди, менше з ним пов'язані. До себе Коляда був надзвичайно суворий, часом навіть надто суворим, не менш вимогливим він був і у взаєминах з своїми друзями. Проте, та прямолінійність і принципіальність, з якою він оцінював різні музичні явища, завжди приваблювала до нього всіх. Музичний смак у нього був надзвичайно тонкий і глибокий, тому кожний намагався показати Коляді свої твори і почути їх критику. При цьому всі знали, що критика буде справедливою і принципіальною. Коляда дуже багато часу віддавав для розгляду творів своїх товаришів, вважаючи це товариським обов'язком. В оцінці творів він помилявся дуже рідко. Це було доведено численними фактами і тому до його думки завжди прислухалися.

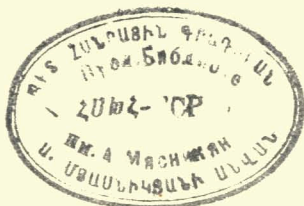
Близькі друзі дуже любили Коляду і завжди охоче зустрічалися та розмовляли з ним. Товариське почуття в нього було розвинуте дуже

сильно. Коляда добре міг зрозуміти настрій свого співбесідника. Його участь і рада завжди підбадьорювали і підіймали настрої.

Нещасливий випадок вирвав з наших рядів молодого і багато обдарованого композитора. Молодий віком (28 років), він залишив після себе дуже значну музичну спадщину. Вона свідчить про багатство, різноманітність і глибину творчих задумів Коляди та про його кипучу, напрочуд діяльну натуру. Коляда був справжнім сином українського трудового народу як своїм походженням, так і природою свого музичного обдаровання. В той же час він був вихованцем нашого героїчного комсомолу, що висунув і кожного дня висуває все нові й нові сотні й тисячі будівників соціалістичної культури. Серед них, як син комсомолу України, Коляда посідав одне з перших місць.

При Оргкомітеті Спілки Радянських Композиторів створена редакційна комісія, якій доручено зібрати всі рукописи небіжчика, відредагувати їх і видати збірник вибраних творів. Зараз збирання рукописів наближається до кінця.

Цей невеликий критичний нарис, складений без глибокого вивчення творчої спадщини покійного композитора, не являє собою щось закінчене, це тільки перша невеличка спроба до створення повної роботи про життя і музичну діяльність М. Т. Коляди.



СПИСОК ТВОРІВ М. Т. КОЛЯДИ

1. Сюїти для симфонічного оркестру:
 - № 1 — українські теми, 1928 р.
 - № 2 — Гаврилея
 - № 3 — Город ветров, 1931 р.
2. Соната для скрипки, 1928 р.
3. Окремі п'єси: скерцо для скрипки, прелюд для рояля, 1928 р.
4. Квінтет № 1, 1928-29 рр.
5. Квартет (фуга) на українські теми, 1929-30 рр.
6. Пісні: а) Козаки-червонці, 1927 р.
 - б) За урожай („Щоб косити“), 1929 р.
 - в) Комсомольська, 1929-30 рр.
 - г) Магістраль, 1930-31 рр.
 - д) Партизанська, 1931 р.
 - е) Партизанська, 1934 р.
7. Романси: а) „Весняний день“, 1928 р.
 - б) „Люблю я димні фонтани“, 1930 р.
 - в) „Парит день“, 1934 р.
8. Незакінчена комедія „Гаврилея“, 1929 р.
9. Музика до п'єс:
 - а) „Город ветров“, 1929 р.

- б) „Войовничі дні“, 1930 р.
 в) „1930 рік“ „
 г) „Ровесники п'ятирічки“, 1931 р.
10. Поема для скрипки, 1930-31 рр.
 11. Симфонічна поема „Штурм“, 1931-32 рр.
 12. Марш „Комсомолец“ для духового оркестру, 1931 р.
 13. Великий хор „Міст“, 1931 р.
 14. Музика до фільму „Велика гра“, 1932-34 рр.
 15. Обробка українських пісень:
- | | | |
|---------------------------------------|---|-------------|
| а) „Незаможницька“, 1928 р. | } | 1930 р. |
| б) „Наймитська“ | | |
| в) „Як поїхав за снопами“ | | |
| г) „Ой, у лісі“ | } | 1934-35 рр. |
| д) „Зажурився чумачина“ | | |
| е) „Ой, у мого брата“ | | |
| є) „Ой, ішла дівка ніжками“ | | |
| ж) „Ой, віддала мене мати“ | | |
| з) „Ой, на гору козак воду
носить“ | | |
16. Дитячі пісні:
- | | | |
|-----------------------|---|---------|
| а) „Вітер на річці“ | } | 1934 р. |
| б) „Лірична пісня“ | | |
| в) „З ворожого стану“ | | |
| г) „Не сховався“ | | |
| д) „Лижна“ | | |
| е) „Зарядка“ | | |

Редактор *П. Нагорний*
Літредактор *І. Лагодинський*
Техредактор *Л. Канцелярська*
Коректор *Л. Змерзлий*

Здано до складання 26/Х—36 р.

Підписано до друку—8·ХІІ 36 р.

Уповн. Головліту № 3881. Тир. 2000 — 1¹/₂ друк. арк. Зам. № 425. Папір:
 $\frac{3}{4}$ арк., ф. 72 × 110 — 79,2 кг. 1 папер. арк. 86 тис. літ.

Фабрика художнього друку Державного Видавництва „Мистецтво“. Харків,
Пушкінська вул., № 40

Друкарня Держ. В-ва „Мистецтво“

КОНТРОЛЬ № 1

Якщо в цій книжці будуть дефекти, просимо
цей ярлик повернути разом з книгою

n-08

17 ✓

050mm

Ціна ~~1~~ крб.

37- 271

590

11